

3. CENA VÝBORU SEKCIE PRE VEDECKÝ A ODBORNÝ PREKLAD A VÝBORU SEKCIE PRE UMELECKÝ PREKLAD

Volám sa Ivona Konfálová a študujem na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre, v odbore prekladateľstvo a tlmočníctvo anglický a slovenský jazyk. Popri štúdiu sa venujem výučbe anglického jazyka a príležitostne prekladám. V budúcnosti by som sa rada venovala najmä umeleckému prekladu.

*Na Prekladateľskú univerziádu som sa prihlásila s analýzou prekladu knihy *Súmrak*. Už počas čítania tohto románu ma zaujímalo, ako sa prekladateľka popasovala s prekladom diela, ktoré všade vo svete u čitateľov vzbudilo veľký záujem, a preto si vyžaduje o to kvalitnejší preklad. Mojim cieľom bolo upozorniť najmä na nedostatky prekladu, medzi ktoré patria najmä americké reálie, hypnóza originálu, kostrbaté konštrukcie či chybná interpretácia. Okrem hodnotenia jednotlivých prekladateľských postupov v práci ponúkam aj vlastné riešenia.*

ANALÝZA ORIGINÁLNEHO A PREKLADOVÉHO TEXTU NA DIELE STEPHENIE MEYEROVEJ *SÚMRAK*

Predmetom nášho príspevku je analýza a kritika prekladu knihy *Twilight* od Stephenie Meyerovej, ktorú do slovenčiny preložila Lucia Halová a vyšla pod názvom *Súmrak*. Základným východiskom bola analýza originálneho i prekladového textu diela a následne interpretácia z hľadiska riešenia prekladateľských problémov a zvolených prekladateľských stratégií, pričom sme postupovali najmä metódou porovnávacej analýzy. Tento príspevok je iba krátkym výťahom z bakalárskej práce, ktorá sa danému problému venuje rozsiahlejšie po teoretickej i praktickej stránke (v bakalárskej práci okrem iného na ilustráciu a podloženie niektorých tvrdení uvádzame odpovede z čitateľského prieskumu respondentov vo veku 9-35 rokov).

Knihy *Súmrak* i jej pokračovania sa zaraďujú k dielam, ktoré dokázali pritiahnúť späť k čítaniu najproblematickejšiu, najnáročnejšiu a zároveň najovplyvnilnejšiu skupinu čitateľov – mladých ľudí. Primárne je určená dospievajúcim dievčatám, no zaujala všetky vekové kategórie na celom svete. Masová úspešnosť knihy ide ruka v ruke so zodpovednosťou za zachovanie jazykovej kultúry, keďže je prirodzené, že jazyková kultúra čitateľov sa upevňuje práve čítaním, a práve v tom spočíval jej skrytý potenciál. Naša mladá generácia však číta veľmi málo, čo má za následok prudko upadajúcu jazykovú kultúru spoločnosti. Po knihe *Súmrak*, presne tak ako sa očakávalo na základe úspechu knihy v iných krajinách, siahlo veľké množstvo detí, mladých ľudí i dospelých. Úspešné knihy majú vďaka svojej popularite potenciál „nenásilného“ jazykového vzdelania alebo upevnenia jazykovej kultúry, no *Súmraku* sa touto cestou tak celkom nepodarilo vybrať.

1 REÁLIE

Preklad z cudzieho jazyka a cudzej kultúry čitateľa vnímajú z dvoch stránok. Text jednoznačne vnímajú na pozadí domácej kultúry, ale zároveň si jeho percipienti uvedomujú, že vznikol v odlišnej kultúre, a preto očakávajú isté cudzie prvky. Preniesť všetky cudzie prvky z originálu do prekladu je však nemožné, niekedy i nemysliteľné, lebo môžu ohroziť porozumenie textu, alebo sa preklad odchýli od pôvodnej funkcie textu.

Anton Popovič tvrdí, že kultúry sa pri preklade nachádzajú v protiklade a tento protiklad sa pohybuje v rozmedzí dvoch pólov „svoje“ – „cudzie“. Pod pojmom „svoje“ čitatelia rozumejú jednotky, ktoré sú súčasťou ich domácej kultúry a prostredia. Pojem „cudzie“ si čitatelia spájajú s pôvodným pozadím diela. Prekladateľ sa pri prekladaní môže približovať alebo vzdďaľovať od predlohy, čo závisí od komunikačného postoja, ktorý zaujme (Popovič, 1975). Toto napätie medzi kultúrami možno riešiť tromi spôsobmi, ktoré sú bližšie špecifikované v knihe Jána Vilikovského, a to exotizáciu, naturalizáciu a kreolizáciu.

Prekladateľ sa preto musí rozhodnúť, ktoré cudzie špecifiká ponechá v preklade, aby zachoval zdanie cudzieho prostredia. Ostatné špecifiká sa, najmä pri preklade umeleckej literatúry, odporúčajú prispôbiť domácemu prostrediu, aby sa tak zabezpečila bezproblémová recepcia diela a porozumenie textu. Niektoré texty si vyžadujú zachovanie cudzích reálií vo väčšej miere ako iné, lebo cudzia kultúra v nich plní veľmi dôležitú úlohu, a celé dielo je postavené práve na kontraste medzi kultúrami. V iných textoch plnia reálie len akési pozadie typické pre danú kultúru, a nijak významne neovplyvňujú na porozumenie diela, skôr môžu pôsobiť mätúco a zdržiavať čitateľa pri čítaní. Vo všeobecnosti platí zásada, že texty umeleckého charakteru musia byť pre čitateľa zrozumiteľné. Preferuje sa postup naturalizácie, kde sa cudzie prvky substituujú ekvivalentmi domáceho jazyka, ak nie sú v príliš veľkom konflikte s lokalizáciou diela. Zároveň sa však preberajú aj niektoré cudzie prvky (napr. materiálna špecifika), a tým sa prekladateľ snaží dosiahnuť stav kreolizácie.

1.1. Preklad reálií školského systému v USA v knihe *Súmrak*

Hlavná hrdinka románu Bella má 17 rokov a väčšina jej dňa je spätá so školou. V knihe sa preto vyskytuje mnoho školských reálií, ktoré sa líšia od našich, no ich funkcia spočíva iba v tom, že dokresľujú pozadie deja a prostredie, v ktorom sa príbeh odohráva. Pre bežného čitateľa – či už mladšieho alebo staršieho – je americký školský systém viac-menej nezrozumiteľný o to viac, že v jednotlivých štátoch má isté odchýlky.

Prekladateľka pri prekladaní týchto špecifik postupovala metódou exotizácie, teda prvky cudzieho školského systému zachovala. Čitateľ tak môže mať problémy so zaradením Belly a jej spolužiakov do ročníkov. Pri riešení týchto problémov by sme sa priklonili k postupu naturalizácie, ktorá v konečnom dôsledku text dynamizuje, robí ho prehľadnejším a školské prostredie vyznieva prirodzenejšie.

Uvedieme príklad:

O: „*I parked in front of the first building, which had a small sign over the door reading front office.*“ (str. 11)

P: „*Zastala som pred prvou budovou, na ktorej bola tabuľka s nápisom ústredie.*“ (str. 22)

Prekladateľka v preklade použila slovo *ústredie*, ktoré sa však v našom jazykovom kontexte využíva skôr v spojení *vojenské ústredie*, *osvetové ústredie* a nekorešponduje s funkciou *front office* na školách, ktoré má na starosti administratívne záležitosti školy. Preto by sme navrhovali v preklade použiť názov *sekretariát* – je to slovo bežne používané v školstve. Na väčšine stredných škôl má administratívu školy na starosti sekretárka, resp. pracovníčka na sekretariáte školy.

NP: *Zaparkovala som hneď pri prvej budove, na ktorej bola tabuľka s nápisom sekretariát.*

V nasledujúcej vete máme možnosť vidieť hneď niekoľko problematických miest. Odhliadnuc od zbytočného zámena *môj*, chýbajúcej čiarky v prístavku a opakovania

spájacieho výrazu „ktorý“ sme vo vete analyzovali ponechanie názvu predmetu a mena učiteľa.

O: „*My Trigonometry teacher, Mr. Varner, who I would have hated anyway just because of the subject he taught, was the only one who made me stand in front of the class and introduce myself.*“ (str. 15)

P: „*Môj učiteľ trigonometrie pán Varner, ktorého by som neznášala tak či tak už len pre predmet, ktorý vyučuje, ma ako jediný prinútil postaviť sa pred triedu a predstaviť sa.*“ (str. 26)

Trigonometria je predmet, ktorý sa na slovenských školách nevyučuje priamo, a tak je bežnému čitateľovi tento pojem relatívne neznámy. Považovali by sme za vhodné nahradiť *trigonometriu matematikou*, keďže trigonometria je v podstate disciplínou matematiky. Veľa žiakov a študentov nemá v obľube matematiku, čitatelia by si tak vedeli lepšie predstaviť Bellin vzťah k predmetu *trigonometria*, keď ho preložíme ako *matematiku*.

V amerických školách zvyknú študenti osloviť svojich učiteľov titulom „pán“ alebo „pani“, resp. „slečna“ a ich priezviskom. Na Slovensku však študenti neoslovujú učiteľov menom, vo formálnom styku učiteľov oslovujú titulom *pán/pani učiteľ/ka* alebo na stredných školách *pán/pani profesor/ka* a v súkromnom styku učiteľov identifikujú podľa predmetu, ktorý učia – napr. *matematikár, slovenčinárka* alebo len ich priezviskom – napr. Novák, Belanská a pod. Oslovenie učiteľa titulom „pán/pani“ a priezviskom znie v slovenskom preklade veľmi neprirodzené a zbytočne narušuje kontinuitu textu, preto by bolo najvhodnejšie v preklade úplne vynechať mená učiteľov, ktoré zbytočne komplikujú text, prepĺňajú ho cudzími menami, a používať iba oslovenie podľa predmetu, ktorý daní učiteľia vyučujú - napr. *matematikár, telocvikár*; a v priamom styku používať pre stredné školy typické oslovenie *pán profesor/pani profesorka*.

NP: *Matematikár, ktorého by som neznášala už len kvôli matematike samotnej/predmetu samotnému, ma ako jediný prinútil postaviť sa a predstaviť sa pred celou triedou.*

1.2. Kultúrne reálie

Každý národ, každá kultúra je svojím spôsobom špecifická a jedinečná. Má svoje vlastné tradície, zvyky, literárne a historické pozadie, ktoré sú samozrejmosťou pre všetkých členov kultúrneho spoločenstva. Príslušníkom odlišných kultúr a čitateľom z iných kútov sveta však tieto reálie nemusia byť jednoznačne známe, nevytvárajú sa im pri nich žiadané konotácie, a preto nenapĺňajú svoju komunikačnú funkciu. Ide väčšinou o obrazné pomenovania, idiómy, prirovnania a iné výrazy, ktoré v sebe obsahujú aj estetickú hodnotu a je potrebné ich zachovať. Prekladateľ by sa mal vždy snažiť čo najvhodnejšie nahradiť dané výrazy adekvátnymi ekvivalentmi – to znamená tiež obraznými pomenovaniami, frazeologizmami a pod. – v domácom jazyku tak, aby sa hodnota a zmysel konotácie, ktorá sa viaže s domácom výrazom, zhodovala s hodnotou a zmyslom konotácie výrazu v origináli. Od prekladateľa sa vyžaduje nielen zdatnosť v týchto sférach v oboch jazykoch, ale i veľká dávka tvorivosti. Vilikovský definuje ekvivalent ako prostriedok alebo súbor prostriedkov jedného jazyka, ktorý je nositeľom tej istej informácie ako prostriedok alebo súbor prostriedkov iného jazyka. Znalosti modernej jazykovedy potvrdzujú, že prekladový ekvivalent nemusí nutne korešpondovať s pôvodným tvarom aj svojou formálnou stránkou a určite sa nesmie stotožňovať výlučne iba so slovníkovým ekvivalentom“ (Vilikovský, 2002).

V nasledujúcom príklade sa bližšie pozrieme na to, ako prekladateľka vyriešila preklad obrazného spojenia *odovzdať kľúče*.

O: „*He was willing enough to hand over the keys to the banquet hall.*“ (st. 27)

P: „*Veľmi ochotne mi teda odovzdal kľúče od našej hodovej siene.*“ (str. 40)

Spojenie *odovzdať kľúče* evokuje odovzdávanie kľúčov od mesta, čiže nejakú poctu vzácnemu návštevníkovi alebo známej osobnosti. Ani výraz *hodová sieň* nie je úplne bežný v našom kultúrnom pozadí. S istotou však môžeme povedať, že na Slovensku zvyknú všetky gazdinky *kraľovať* vo svojom malom kráľovstve – kuchyni. Preto sa nestotožňujeme s doslovným prekladom, ale preniesli by sme výraz do našej kultúry, ktorá poskytuje bohatú studnicu obrazných výrazov. Zároveň by sa zrozumiteľnejšie preniesla informácia, že Bella sa ujíma všetkých povinností spojených s kuchyňou, a zachoval by sa vznešenejší nádych tejto „funkcie“, ktorý je cítiť aj z originálu.

NP: *Charlie sa nezdráhal a veľmi ochotne mi prenechal kraľovanie v našej kuchyni.*

ALEBO

Charlie mi veľmi ochotne odovzdal žezlo a prenechal kraľovanie v našej kuchyni.

Prekladateľské oriešky, ktoré dokážu prekladateľa poriadne potrápiť, sa vyskytujú v každom umeleckom texte. Aj keď vyzerajú zdanlivo jednoducho, preložiť ich zd'aleka nie je také jednoduché, najmä ak sa prekladateľ nemá o čo oprieť v pôvodnej frazeológii a musí zapojiť svoju vlastnú tvorivosť, aby sa zachovalo estetické i informačné jadro originálu v preklade.

Nasledujúci príklad z knihy *Súmrak* je jedným z nich. Replikou *no blood, no foul* Edward odpovedá spolužiakovi, ktorý sa mu ospravedľňuje za to, že spôsobil autonehodu. Nikomu sa vďaka Edwardovi nič nestalo (Edward zachránil Bellu, keď sa na ňu rútilo auto), ale jeho odpoveď má aj skrytý význam, ktorý treba zachovať. *No blood, no foul* pôsobí ako porekadlo a dalo by sa povedať, že sa v pôvodnom jazyku aj rýmuje. Takisto je potrebné si uvedomiť, že americká kultúra využíva vo veľkej miere v obrazných vyjadreniach a idiomoch športovú terminológiu, čo v našom jazyku nie je až taký častý jav. Slovo *faul* znamená v slovenčine nedovolený zákrok v športovej hre. Význam tohto spojenia spočíva v tom, že pokiaľ nikto nebol zranený, nič vážneho sa nestalo. Listovanie vo frazeologickom slovníku však nepomohlo nájsť vhodný frazeologizmus, ktorý by sa dal použiť alebo aktualizovať, preto sme sa snažili vytvoriť vlastný ekvivalent s prihliadnutím na porekadlový ráz pôvodného slovného spojenia tak, aby sa rýmoval, a zároveň sa v ňom ponechal prvok *krvi*. Tento prvok bolo dôležité zachovať preto, lebo Edward je upír, no hoci „abstinuje“ a nepije ľudskú krv, ak by sa počas nehody Belle niečo stalo a začala by krváčať, neovládol by sa a pred celou školou by na ňu zaútočil. Nakoniec sa nám podarilo vytvoriť niekoľko ekvivalentov.

O: „*No blood, no foul,*’he said, *flashing his brilliant teeth.*“ (str. 52)

P: „*Žiadna krv, žiaden faul,*’povedal a *zablyskli sa jeho úžasné zuby.*“ (str. 68)

NP: *Bez krvi, bez ujmy. / Bez straty na krvi, bez ujmy na zdraví. ...*

Počas analýzy sme tiež narazili na zaujímavé prirovnanie *ako takmer utopené mača* v kontexte o zmoknutí v daždi. V slovenskom jazyku existujú viaceré frazeologizmy *byť mokrý ako myš, vyzerat' ako zmoknuté kura, zmoknúť do poslednej nitky*, ktoré celkom presne vykresľujú Bellin zmoknutý vzhľad a nie sú informačne nepriehľadné ako prekladateľkin kalk o mačati.

O: „*I tried to maintain what dignity I could as I got into his car. I wasn't very successful – I looked like a half-drowned cat and my boots squeaked.*“ (str. 90)

- P:** „*Ked' som nastupovala do jeho auta, snažila som sa udržať si aspoň nejakú dôstojnosť. Veľmi mi to nevyšlo, vyzerala som ako takmer utopené mača a bagandže mi vržd'ali.*“ (str. 109)
- NP:** *Do auta som sa snažila nastúpiť čo najdôstojnejšie, ale skutočnosť, že som vyzerala ako zmoknuté kura / bola mokrá ako myš / zmokla do poslednej nitky a čižmy mi vržd'ali pri každom kroku, zmarila moje úsilie.*

1.3. Preklad metrických jednotiek

Metrické jednotky patria do kategórie reálií, ktoré sa zvyknú automaticky substituovať domácimi jednotkami, keďže metrická sústava v anglicky hovoriacich krajinách je odlišná. Ide najmä o jednotky teploty, vzdialenosti, dĺžky, objemu a hmotnosti.

Počas porovnávacej analýzy prekladu knihy *Súmrak* sme pri prepočítavaní jednotlivých metrických údajov narazili na niekoľko nezrovnalostí. Uvedieme príklady:

- O:** „*The sky suddenly darkened further, and, as I looked over my shoulder to glare at the offending cloud, I realized with a shock that two men were walking quietly twenty feet behind me.*“ (str. 137)
- P:** „*Náhle sa ešte viac zotmelo, a keď som sa ponad plece obzrela na to drzé mračno, šokovaná som zistila, že asi dvadsať metrov za mnou kráčajú dvaja muži.*“ (str. 160)
- O:** „*I risked a quick glance over my shoulder, and they were maybe forty feet back now, I saw with relief.*“ (str. 138)
- P:** „*Riskla som rýchly pohľad cez plece a s úľavou som zistila, že sú asi päťdesiat metrov za mnou.*“ (str. 161)

Prekladateľka v jednom z uvedených príkladoch vôbec nepreviedla jednotku vzdialenosti, ale ponechala číselnú hodnotu a zmenila len slovo *feet* na *metre*, hoci vieme, že jedna stopa je iba 30,48 cm. Nastáva tak dosť veľký posun, keďže v prvom príklade *dvadsať stôp* po prepočítaní predstavuje len cca *šesť metrov*. V slovenčine sa však nezvyknú odhadovať vzdialenosti na presné metre, iba približne na desiatky alebo päťky. Prekladateľka sa tak skôr mohla prikloniť k riešeniu zaokrúhlením na *desať metrov* alebo *päť metrov*.

V druhom príklade sa uvádza vzdialenosť *štyridsať stôp*, ktoré prekladateľka preložila ako *päťdesiat metrov*, teda oproti originálu ešte viac zvyšuje skutočnú vzdialenosť. *Štyridsať stôp* zodpovedá cca *dvanástim metrom*, čo je o polovicu viac ako vzdialenosť v prvom príklade, a preto by sa mala druhá vzdialenosť v rámci zachovania tohto pomeru preložiť ako *dvanásť metrov*, prípadne *desať*.

Prekladateľkino opomenutie prevodu stôp na metre rozhodne predstavuje negatívny posun, ale keďže ďalej v texte sú už vzdialenosti preložené korektne, predpokladáme, že tento posun mohol vzniknúť v dôsledku nepozornosti pri preklade.

2 HYPNÓZA ORIGINÁLU

Hypnóza originálu sa zvykne nazývať aj doslovným alebo „otrockým“ prekladom. Spočíva v tom, že prekladateľ sa nevie odpútať od originálu, je ním akoby „zhyponotizovaný“ a pod jeho vplyvom doslova kopíruje text z východiskového jazyka do cieľového. Cieľový text sa tak stáva presýteným cudzími vetnými konštrukciami, vyskytuje sa v ňom nadbytočné množstvo privlastňovacích a ukazovacích zámen (typických pre anglický jazyk), trpného rodu (pre slovenský jazyk je prirodzenejšie použitie činného rodu), kalkov a pod. Najčastejšie takto postupujú najmä nekvalifikovaní prekladatelia, ktorí majú jazykové vzdelanie alebo skúsenosti do zahraničia, ale chýba im prekladateľská kompetencia, ale aj začínajúci

prekladatelia, ktorí sa v snahe zachovať čo najvernejší odraz originálu dopúšťajú mnohých chýb. Anglické prvky takmer všetkých jazykových rovín v takýchto prekladoch postupne zahlcujú náš materinský jazyk najmä prostredníctvom čitateľov, ktorí recipujú preložené dielo, osvojujú si časté chyby a podvedome prenášajú nesprávne preložené prvky do bežnej reči. Ako príklad môžeme uviesť anglické frázy: *See you tomorrow.* - *Vidíme sa zajtra.* *Are you all right?* - *Si v poriadku?* *Under control* - *pod kontrolou* (posledné dve dvojice fráz sa dokonca sémanticky nezhodujú).

Alojz Keníž považuje prekonanie hypnózy originálu za najdôležitejšiu a zároveň najťažšiu úlohu pri príprave budúcich prekladateľov. Pre prekladateľa je dôležité, aby nevnímal len povrchovú jazykovú rovinu textu, ale musí sa naučiť prekročiť hranice a obmedzenia textu. Len potom môže objaviť hĺbkový rozmer témy, pochopiť pravý zmysel textu a stanoviť si, čo bude prekladať do cieľového jazyka. Hypnóza originálu často súvisí s úrovňou skúsenostného komplexu prekladateľa, najmä čo sa týka domácej kultúry, jazyka a tvorby textu v domacom jazyku. Čím menší je tento skúsenostný komplex, tým vzniká väčšia pravdepodobnosť očarenia originálom a následnej hypnózy, ktorá sa prejaví pri tvorbe finálneho textu v domacom jazyku (Keníž, 2008).

V slovenskom preklade si môžeme všimnúť vysoký výskyt doslovných prekladov najmä v syntaktickej stavbe viet: nadmerné používanie privlastňovacích zámen (*moja mama, môj učiteľ*..) a zámena *to*, zbytočné ponechávanie osobných zámen (v slovenčine môžeme vytvoriť aj vety s nevyjadreným podmetom), časté opakovanie rovnakých spojok a spájacích výrazov tesne po sebe v jednej vete alebo odseku (najmä varianty spájacieho výrazu *ktorý*, spojky *aby*, *že* a pod.), začínanie viet odporovacou spojkou *no* (v slovenčine sa môže veta začínať výrazom *no*, ale iba vo funkcii častice, ktorou sa vyjadruje postoj hovoriaceho k výpovedi) a už spomínané doslovné preklady reálií.

Prílišná upätosť na pôvodný text, jeho syntax i použité výrazy a väzby spôsobili, že prekladateľke sa podarili vytvoriť aj štylisticky nesúrodé a „neučesané“ vety. Lexika a syntax, ktorú v texte uplatňuje, nadobúda niekedy kostrbatý charakter. V knihe sa objavujú kalky ako napríklad *snehová vojna* (str. 48) – v slovenčine sa bežne používa výraz *gulovačka*; *skutočne podložený dôkaz* (str. 137) – dôkaz nemôže byť podložený, lebo dôkaz samotný podkladá nejaké tvrdenie alebo fakt; *vytrhnúť oko* (str. 144) – vytrhnúť možno napríklad zub, ale oko možno iba *vypichnúť/vykolat/vylúpnuť/vylúpiť*; *trocha omdlieť* (str. 103) – pri omdlení človek stratí vedomie úplne, nie iba *trocha*, môže sa mu ale *trocha* krútiť hlava alebo byť nevoľno, a mnoho iných.

Uvedieme príklady redundantného opakovania:

- O:** „*He paused. I can't be sure, of course, but I'd compare it to living on tofu and soy milk; we call ourselves vegetarians, our little inside joke. It doesn't completely satiate the hunger – or rather thirst. But it keeps us strong enough to resist. Most of the time. His tone turned ominous. Sometimes it's more difficult than others.*“ (str. 164)
- P:** „*Chvíľu mlčal. Nemôžem si byť úplne istý, ale prirovnal by som to k strave z tofu a sójového mlieka – my sami seba nazývame vegetariánmi, je to taký náš súkromný žartík. Nedokáže to dokonale zahnať hlad alebo skôr smäd. Ale sme po tom dosť silní, aby sme odolali. Väčšinou.* Zrazu to znelo zlovestne. Niekedy je to oveľa ťažšie.“ (str. 187)
- O:** „*Edward hesitated to test himself, to see if this was safe, to make sure he was still in control of his need.*“ (str. 247)
- P:** „*Edward zaváhal, aby sám seba vyskúšal, aby zistil, či nie je nebezpečný, aby sa uistil, že ešte stále ovláda svoje pudy.*“ (str. 277)

NP: *Edward však zaváhal, aby sa uistil, že stále dokáže ovládať svoj smäd a nie je pre mňa nebezpečný.*

Na nasledovných príkladoch poukážeme na kalky vetných konštrukcií:

O: „*The school was, like most other things, just off the highway.*“ (str. 11)

P: „*Bola tak ako väčšina vecí rovno pri hlavnej ceste.*“ (str. 22)

NP: *Ako všetko vo Forkse, aj škola bola hneď pri ceste.*

O: „*I stood pressed against the back wall, waiting for the receptionist to be free.*“ (str. 23)

P: „*Ostala som stáť opretá o zadnú stenu a čakala, kým sa úradníčka uvoľní.*“ (str. 36)

NP: *Oprela som sa teda o stenu a čakala, kým sa dostanem na rad.*

O: „*I called him in when dinner was ready, and he sniffed appreciatively as he walked into the room. Smells good, Bell.*“ (str. 30)

P: „*Keď bola večera hotová, zavolala som Charlieho, a ako vchádzal, uznanlivo zavoňal. Bell, nevoní to zle.*“ (str. 44)

NP: *Hneď ako som dovarila večeru, zavolala som Charlieho, a keď vošiel do kuchyne, uznanlivo poznamenal/pokýval hlavou: “Vonia to vynikajúco, Bella!”*

O: „*He moves around a lot.*“ (str.41)

P: „*Veľa sa presúva.*“ (str. 56)

NP: *Často sa kvôli práci sťahuje.*

Aj v ďalšom príklade sa stretávame so zvyčajným kalkom anglického výrazu *under/out of control*, teda *pod kontrolou/spod kontroly*. Je dôležité uvedomiť si, že slovo *kontrola* má v slovenčine odlišný význam ako *control* v angličtine. Ide o tzv. *false friends*. *Kontrola* v slovenčine znamená primárne *dozor, dohľad* alebo *revízia*, pričom význam anglického *control* vystihuje v slovenčine slovo *ovládať, riadiť*. Kalk v preklade teda sémanticky nevystihuje originál, a preto navrhujeme riešenie, ktoré využíva bohatosť slovenského jazyka na príslovky.

O: „*My mind definitely had too much free time, and it was getting out of control.*“ (str. 220)

P: „*Moja myseľ mala priveľa voľného času a vymykala sa mi spod kontroly.*“ (str. 247)

NP: *Mojú myseľ však nezamestnávalo nič, a tak sa mi myšlienky neovládateľne rozutekali.*

V celom priestore knihy však vidno prekladateľkinu snahu o nahrádzanie trpného rodu činným, čo hodnotíme pozitívne, a vhodné riešenia prekladateľských problémov (napr. zachovanie reálií indiánskej kultúry, opodstatnené posuny a vhodnú substitúciu obrazných vyjadrení).

3 DISKUTABILNÁ LEXIKA

Prekladateľka často používala zvláštne ekvivalenty, ktoré sa spočiatku môžu javiť ako nespisovné alebo zastarané. Všetky sú spisovné, aj keď čitateľ môže nadobudnúť pocit, že prekladateľka si z neznámeho dôvodu vyberala tie najnetradičnejšie synonymá, napr. *rozvažovať* (str. 279) namiesto *zvažovať*; *vľajúce vlasy* (str. 281) – pričom vhodnejšie by vyznelo spojenie *vejúce vlasy* (sloveso *vlať* a jeho formy zastarávajú a patria skôr ku knižným výrazom); *prchajúci študenti* (str. 40) – tu by sme uprednostnili výraz *utekajúci študenti*, resp. dať celú vetu do aktívneho rodu, keďže výraz *prchajúci* evokuje skôr vyparovanie, čo je aj

prvotný význam slovesa *prchať*, v druhotnom význame *utekať* však už sloveso naberá expresívny ráz, a navyše spojenie *prchajúci študenti* výrazne smeruje českému výrazu *uprchlík*.

Zaujalo nás predovšetkým jedno slovo, ktoré sa v preklade vyskytuje veľmi často – *zaúpieť*. Týmto výrazom je nahradené každé anglické *groan*, čo podľa nášho názoru nie je vhodné, lebo nikdy neexistuje jedno univerzálne slovo na vyjadrenie toho istého emočného náboja v každej situácii. Sloveso *zaúpieť* sa už navyše nenachádza v súčasnej spisovnej slovenskej lexike, môžeme ho nájsť iba v starej kodifikačnej príručke *Slovník slovenského jazyka*, ktorá vychádzala vo vydavateľstve SAV v rokoch 1959-1968, kde je *zaúpieť* definované ako: „dokonavé a expresívne slovo, znamená chvíľu, krátko, istý čas úpieť; zastenať; zavzlykať“. V súčasných kodifikačných príručkách sa vyskytuje už iba nedokonavá forma slovesa *úpieť*, čo znamená *žalostne plakať, nariaekať* alebo *prežívať, znášať utrpenie, trpieť*.

Sloveso *úpieť* patrí ku knižným výrazom, ktoré sa svojou povahou úplne nehodia do textu určeného pre mládež, resp. románu zo súčasnosti. Slovenské synonymné rady sú veľmi bohaté a pre každú situáciu sa dá nájsť výraz, ktorý korešponduje s významom *groan* vhodnejšie ako zastarané a prevažne neznáme slovičko *zaúpieť*.

Na zadnej strane prebalu knihy sa objavil aj bohemizmus. Išlo o slovo *závod* použité v spojení „*závod o holý život*“ vo význame *preteky o holý život*. *Závod* v slovenčine však znamená *podnik, resp. jednotku vyvíjajúcu nejakú hospodársku činnosť*. Použitie bohemizmov v slovenskom preklade je nevhodné, pokiaľ nie sú charakterizačným prvkom postavy, lebo zbytočne kontaminujú slovnú zásobu a považujú sa za nespisovné. V tomto prípade ide o použitie bohemizmu v texte recenzie, a preto je jeho použitie neopodstatnené.

Pri analýze prekladu sme tiež postrehli, že prekladateľka takmer vždy prekladala anglické zvrtné zámená zdvojenou konštrukciou – napr. *sama k sebe, sami seba* a pod., čo tiež súvisí s hypnózou originálu:

O: „*If I was being honest with myself, I knew I was eager to get to school because I would see Edward Cullen.*“ (str. 46)

P: „*Ak som chcela byť sama k sebe úprimná, musela som si priznať, že sa neviem dočkať školy, lebo tam uvidím Edwarda Cullena.*“ (str. 60)

O: „*It was to Forks that I now exiled myself ...*“ (str. 4)

P: „*No práve do Forksu som teraz sama seba vyhнала...*“ (str. 13)

4 CHYBNÁ INTERPRETÁCIA A NEGATÍVNE POSUNY

Prekladateľ sa pri svojej práci snaží nájsť čo najvhodnejší a najadekvátnejší výraz, a preto sa často dostáva do situácie, ktorá ho núti k rôznym posunom od originálu. Tieto posuny sa však všetky nechápu ako jednoznačne negatívne. Hodnotenie posunu závisí od jeho zaradenia do príslušného druhu posunov. Pri ich posudzovaní je veľmi dôležité prihliadať na to, či sú opodstatnené a do akej miery spĺňajú svoju funkciu v texte, ktorá spočíva v zachovaní invariantného jadra obsahu z východiskového jazyka. Popovič objasňuje princíp posunov tak, „že sa niečo z textu nerealizuje a niečo pribúda. Pritom ide o to, aby sa to, čo sa z originálu v preklade stratilo, istým spôsobom v preklade aspoň nahradilo“ (Popovič, 1983 s. 196).

Základné typy výrazových posunov podľa A. Popoviča sú: konštitutívny, individuálny, tematický a negatívny. Pri prekladaní automaticky dochádza k výrazovým posunom. S chybnou interpretáciou však súvisia iba negatívne posuny, ktoré môžeme v konečnom dôsledku označiť za chybný preklad.

Aj v preklade knihy *Súmrak* v niektorých momentoch nastáva posun vo význame slova alebo slovného spojenia, ktorým sa mení celá atmosféra danej situácie. Bežný čitateľ si túto zmenu určite nevšimne, nemá totiž možnosť porovnávať preklad s originálom, všimavejšiemu

čitateľovi však neunikne zvláštnosť, či niekedy až nelogickosť opisovanej situácie. Chybná interpretácia a následne i chybný preklad narúšajú prenos informácie a estetickej hodnoty konkrétneho výrazu či spojenia.

Vetu „*He smiled teasingly.*“ (str. 188) prekladateľka preložila ako „*Rozpačito sa usmial.*“ (str. 213). Sloveso *tease* má však význam *podpichovať, doberať si, uťahovať (si)* a s rozpačitosťou nemá nič spoločné. Tento posun pozmenil charakter konverzácie i atmosféru celej situácie, čo je nežiaduce. Podobný prípad nastal i vo vete:

O: „*I scowled at his perfect face.*“ (str. 70)

P: „*Pozrela som s úškrnom na jeho dokonalú tvár.*“ (str. 87)

Scowl, teda *mračiť sa, zachmuriť sa* či *nazlostiť sa* alebo *škaredo, nahnevane sa pozrieť* dáva výpovedi iný emotívny náboj. *Úškrn*, naopak, súvisí s mimikou úst a úsmevom. Dalo by sa povedať, že ide iba o náznak úsmevu s nádychom škodoradosti a irónie. Tento posun vo význame vyznieva nevhodne i v samotnom kontexte, lebo Bella sa na Edwarda zamračí kvôli tomu, že jej adresuje nelichotivú poznámku o jej nevšímavosti, necíti teda škodoradosť ani nechce vyjadriť iróniu, ale svoj nesúhlas a rozhorčenie, ktoré potom ďalej vyústi až do Bellinho rozčúlenia a hnevu.

NP: *Nazlostene som zdvihla pohľad k jeho dokonalej tvári./ Zamračila som sa na jeho dokonalú tvár.*

Tieto posuny čitateľ nemá šancu postrehnúť, a preto nijak významne nenarúšajú recepciu diela. Ak sa však objavujú častejšie, ovplyvňujú čitateľovu interpretáciu diela, resp. interpretáciu charakterov jednotlivých postáv, keďže spôsob, akým ľudia reagujú v určitých situáciách, patrí k charakterovým črtám ich osobnosti a opísanie výrazu a tejto reakcie v literárnom diele približuje samotné charaktery a povahy postáv. Najmä pri umeleckých textoch je preto dôležité pristupovať k prekladu pasáží tohto typu mimoriadne svedomito.

Preklad ako konečný produkt prekladateľovej práce nesmie odrážať prekladateľove dobré a zlé chvíle, ale mal by predstavovať komplexný a čo najkvalitnejší výsledok prekladateľovej niekoľko mesačnej práce. Každý prekladateľ by si po dokončení prekladu mal vyhradiť istý čas na opätovné prečítanie svojho prekladu a sebakorektúru ešte predtým, ako preklad odovzdá zadávateľovi. Mýliť sa je však ľudské, napokon i prekladateľ je len človek a nie stroj, a preto má ešte konečné slovo redaktor, ktorý môže na niektoré chyby upozorniť a opraviť ich.

Z chýb, ktorým sa dalo predísť redakčnou úpravou sme si všimli napríklad nesprávne používanie foriem zvratného zámena „seba/sa“ - buď bolo použité redundantne, alebo v konštrukcii chýbalo.

5 ZÁVER

Po analýze prekladu knihy na základe komparácie s jej originálom sme usúdili, že najproblematickejším aspektom prekladu je hypnóza originálu, ktorá sa prejavuje takmer vo všetkých rovinách a môže negatívne ovplyvniť porozumenie a estetický zážitok čitateľa. Kniha stráca svoju pôvodnú atmosféru a štylistická kostrbatosť môže spôsobovať jeho sťažnenú čitateľnosť. Hypnóza originálu sa objavuje na poli prekladu reálií, syntaktickej i lexikálnej roviny a je pravdepodobne dôsledkom nedostatku skúseností s prekladom.

V preklade knihy sa vyskytuje i viacero negatívnych posunov, ktoré zrejme vznikli väčšinou z nepozornosti a nedôslednosti pri preklade. Objektívne však treba poznamenať, že

prekladateľka veľmi vhodne vyriešila niektoré prekladateľské problémy a medzi klady slovenského prekladu určite patrí snaha uprednostniť činný rod pred trpným.

Literatúra

- KENÍŽ, ALOJZ. 2008. *Preklad ako hra na invariant a ekvivalenciu*. Bratislava: AnaPress Bratislava, 2008. 96 s. ISBN 978-80-89137-38-1.
- MEYER, STEPHENIE. 2007. *Twilight*. London: Atom, 2007. 434 s. ISBN 978-1-904233-65-7.
- MEYEROVÁ, STEPHENIE. 2008. *Súmrak*. Bratislava: Tatran, 2008. 480 s. ISBN 978-80-222-0550-4.
- MORRIS, WILLIAM. 2005. *Interview: Twilight author Stephanie Meyer*. A Motley Vision. [Online] 26. októbra 2005 [cit. 2010-04-10]. Dostupné na internete: <<http://www.motleyvision.org/2005/interview-twilight-author-stephanie-meyer/>>.
- POPOVIČ, ANTON. 1983. *Originál/preklad - interpretačná terminológia*. Bratislava: Tatran, 1983. 368 s.
- POPOVIČ, ANTON. 1975. *Teória umeleckého prekladu*. Bratislava: Tatran, 1975. 293 s.
- Slovenské slovníky online*. Slovenské slovníky . Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV. [Online] Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: <<http://slovniky.korpus.sk/>>.
- Twilight.sk, prispievatelia*. 2010. Rozhovor s pani Halovou. *Twilight.sk*. [Online] Twilight.sk, 2. marca 2010. [cit. 2010-04-10]. Dostupné na internete: <<http://www.twilight.sk/?strana=46>>.
- VILIKOVSKÝ, JÁN. 2002. *Překlad jako tvorba*. Praha: Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, spol. s r.o., 2002. 246 s. ISBN 80-237-3670-1.

Bc. Ivona Konfálová
D. Kralovskej 68
034 95 Likavka
ivonakonfalova@gmail.com